

Oponentský posudek habilitační práce Mgr. Lenky Martínkové, Ph.D., **Reverendissimum officium. Biskupská konzistoř v Českých Budějovicích na cestě od josefinismu k revoluci (1785 – 1848)**

Předložená habilitační práce Lenky Martínkové vyšla knižně v nakladatelství Vyšehrad s vročením 2017, a k posouzení máme tedy práci, jež velmi pravděpodobně prošla sítím lektorací i redakčního zpracování v renomovaném nakladatelství. Už sám tento fakt by měl být jistým měřítkem její kvality. Na druhé straně je ovšem oponentovou povinností posuzovat práci jakožto kvalifikační pro udělení docentury bez ohledu na tyto okolnosti.

Autorka se připravila na své téma poměrně impozantním množstvím přípravných studií z oboru církevní správy. Ještě podstatnější je, že má za sebou neobyčejně pečlivou heuristiku, především dlouholeté studium primárních pramenů, přičemž vedle fondů, které tvořily základní pilíře jejího studia (Biskupský archiv českobudějovické diecéze v SOA Třeboň a fond České gubernium v NA) rozšířila svůj výzkum i na Rakouský státní archiv (kde, myslím, že velmi objevně, vytěžila fond Alter katholischer Kultus), pracovala s řadou dobových správních a právních příruček a díky své výborné znalosti pelhřimovského archivu si mohla na sondách do materiálů pelhřimovského vikariátu důkladně ověřit, jak se uplatňovala a jak fungovala diecézní správa v lokálním měřítku. Takto široká pramenná základna pak autorce umožnila analyzovat budějovickou konzistoř v období prvních 65 let jejího fungování z téměř všech myslitelných aspektů. Současně, ačkoliv Martínková v úvodu deklaruje, že její práce není dějinami církevní správy v jižních Čechách pojednávaného období, fakticky plní i tuto roli velmi dobře.

Založení českobudějovické diecéze bylo součástí josefinských církevních reforem a jako takové dostalo nové biskupství nepochybně do vínku i představu josefinského duchovního jako státního „úředníka v sutaně“. Ve svých úvahách o vztahu církevní a státní moci a o tom, jak se promítal do jihočeských poměrů a do práce konzistoře, autorka několikrát naráží na problém určité konzervativní rezistence a i lidového odporu proti josefinským „novotám“. Postrádám proto ucelenější charakteristiku církevně politického rámce, v němž se dějiny budějovické diecéze odehrávaly, a také případných třecích ploch, které možná vznikaly mezi generacemi josefinských a „restauračních“ duchovních po roce 1815. Je mi přitom jasné, že není snadné vylouhovat tyto poznatky z pramenů úřední provenience, které navenek usilovaly o zdání bezkonfliktnosti.

Naopak vzorná a velmi zajímavá je pasáž, v níž Martínková charakterizuje demografické a národnostní poměry v nové diecézi, důležité především z pastoračního hlediska. Autorka konstatuje, že národnostně smíšenou, ovšem převážně českojazyčnou církevně správní oblast spravoval orgán, v němž poměr českých a německých členů byl přesně opačný. Jedním z důvodů bylo nepochybně i zavedení němčiny jako vnějšího (což je pochopitelné), ale i vnitřního úředního jazyka v roce 1826. Mimochodem, zajímalo by mě, do jaké míry se objevuje i po tomto roce ještě latina, třeba na nižších úrovních církevní správy v diecézi. Obecnou platnost mají také postřehy o ústupu šlechty z funkcí (i vyšších) v církevní správě a jeho důvodech, a také o postupném „kostnatění“ církevní správy směrem k polovině 19. století (vyšší věk při nástupu do funkcí, z administrativních funkcí se stávají jakési hodnosti).

To už se dostáváme ke kapitolám, které jsou vlastním jádrem práce. Martínková v nich analyzuje s důkladnou znalostí věci kompetence (dané rámcově biskupskými instrukcemi) i

personální složení konzistoře, okořeněné (v následující kapitole o vztahu centra a periferie) několika pozoruhodnými konfliktními případy, jež končily soudní dohrou. (Jen nevím, v čem jsou tyto případy, knihu nepochybně vhodně oživující, „modelové“; připadá mi naopak, že jsou hodně individuální.) Naprosto zásadní je popis mechanismu rozšiřování oběžníků (kurend), hlavního nástroje, který konzistoř měla k šíření svých nařízení, pokynů, informací atd. Právě zde mohla autorka plně využít své sondy do vikariátního archivu v Pelhřimově, aby podrobně a objektivně vysvětlila, jak fungovala komunikace mezi biskupským centrem a i tou poslední farností v diecézi.

Z hlediska celku předkládané práce jsou klíčové tři kapitoly, které tvoří její druhou polovinu, a k nimž se vztahují kapitoly z první poloviny knihy, jinak velmi logicky strukturované, jako v podstatě přípravné. Martínková se v nich zabývá Úřadováním konzistoře v letech 1786 až 1850 (kapitola 6), Konzistoři jako církevním diecézním soudem (kapitola 7) a konzistorní kanceláří, její produkcí, archivem a registraturou (kapitola 8). Jde tu o vzorný (ve smyslu modelový), velmi minuciózní, ale zároveň s potřebným nadhledem podaný přehled církevní správy a diplomatiky (opět se tu potvrzuje úzké a nezbytné propojení obou disciplín v novověkém období) ve zkoumaném prostoru. Církevně správní kapitola vyniká zevrubnou charakteristikou jednotlivých „agend“, které biskupské konzistoři náležely. Kapitola o církevním soudu zase poskytuje, jak je u soudních pramenů obvyklé, detailnější a plastičtější „pohled zdola“, který ukazuje duchovenstvo v diecézi i jinak než jen prizmatem normativních pramenů. Zvláštní ocenění zaslouží kapitola o biskupské kanceláři, jež může sloužit jako vzorová ukázka diplomatické analýzy produkce jedné instituce, jakou jsme pro toto období a zejména pro církevní prostředí (snad s výjimkou práce Jaroslava Macka k litoměřickému biskupství) dosud postrádali. Úkol oponenta je v tomto případě snadný i nesnadný zároveň; je velmi těžké hledat jakékoli nedostatky, naopak je na místě velké uznání.

Přece jen bych však vyjádřil jedno obecnější desideratum. Srovnání činnosti budějovické konzistoře s arcibiskupskými konzistořemi v Praze a Olomouci je jistě užitečné, nebylo by však od věci srovnávat s konzistořemi, které byly z hlediska svého postavení na stejné úrovni jako ta v Českých Budějovicích, tedy s litoměřickou a královéhradeckou. Alespoň sonda – například v čem byly rozdílné akcenty jednotlivých úředních agend – by dala vyniknout případným jihočeským specifikům. Druhé přání se týká většího propojení výkladu s vývojem před rokem 1785. Jihočeské kraje podléhaly přímé správě pražského arcibiskupství a na řadě úrovní (třeba ve vikariátech) by jistě bylo možné nalézt i určité kontinuity. Českobudějovická diecéze byla sice správním novotvarem, ale ne všude byl rok 1785 rokem nula. To jsou však spíše náměty pro budoucí bádání.

Je povinností oponenta poukázat také na případné chyby posuzované práce. Najdou se pochopitelně, ale mají zcela marginální charakter: diecéze Celovec-Gurk byla pouze biskupstvím, nikoli arcibiskupstvím (s. 38*); v době vzniku nové diecéze nebylo v Čechách 14 krajů, ale 16 (s. 78); populační vrchol v Čechách nepřipadá na polovinu 19. století (s. 81). Postrádám také vysvětlení určitého zmatku, který v literatuře panuje okolo jména prvního českobudějovického biskupa: autorka používá (nepochybně správně) standardní podobu rodového jména Schaffgotsch; v literatuře se však běžně setkáváme s podobou Schaaffgotsche.

Závěrem bych chtěl ještě upozornit, že cenu knihy Lenky Martínkové zvyšují pasáže, které mají obecnou platnost a jsou příspěvkem k poznání církevních poměrů nejen v jižních

Čechách. Týká se to například postřehů k odměňování a finanční situaci předbřeznového duchovenstva nebo – a to je problém který prostupuje celou práci jako červená nit a má zásadní význam – vztahu církevní a státní správy, resp. kontinuálně rostoucího vlivu státu v průběhu 19. století. Nejen proto se domnívám, že práce splňuje požadavky kladené na práci habilitační.

V Praze 3. června 2020

Doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.

*Měl jsem práci k dispozici pouze v pdf formátu, v nestránkované podobě. Čísla stran udávám proto podle číslování v prohlížeči.